

באר יעקב

שיעורי הגאון האדיר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א

משפטים

בענין איסור לא תענה 'ברעך' עד שקר

דעת רע"א שאין בעדי הכחשה ובעדי קידוש החודש משום לא תענה * מתוס' בכתובות מוכח שיש לא תענה בעדות החודש * דעת הצמח דוד שכל מעיד שקר הוא בכלל לא תענה * דברי הרמב"ן בואתחנן שגם כשאינו מעיד לחייב חבירו עובר בלא תענה * דעת התשב"ץ שעדות החודש הוא עדות להוציא ממון * בדעת הרבינו בחיי שלא תענה הוא גם בעדות על גוי * ספק החת"ס אם מועיל עדות ישראל על הגוי * לא תחמוד בחימוד מגוי

לא תענה ברעך עד שקר (כ, יג)

יש לעיין במהות לאו זה, האם האיסור הוא על כל עדות שקר, בין בדיני ממונות, ובין בקידוש החודש וכיוצא בזה, או שמא האיסור הוא דווקא ברעך, היינו שרוצה להפסיד לחבירו, אבל המעיד עדות החודש בשקר וכיוצא בזה אינו עובר על איסור זה.

כמו כן יש לדון בעדות הכחשה של נפשות, שלא באו לחייבו או לפוטרו ממון, אלא העידו שחילל את השבת ונתחייב מיתה, ובאו עדים אחרים להכחישם שלא חילל את השבת ולפטור אותו ממתה, ונתברר שעדי ההכחשה הם עדי שקר, האם עברו על לא תענה או לא *.

דעת רע"א שאין בעדי הכחשה ובעדי קידוש החודש משום לא תענה

מתוך דברי רבי עקיבא איגר (שו"ת, כתבים סי' קצו) מבואר, שסובר שלא שייך לאו זה אלא כשמפסיד לחבירו, אבל בעדי הכחשה או בעדות החודש אין בזה משום לא תענה. שכתב ליישב דברי רש"י (בבא קמא פת. ד"ה פסולה), שכתב שני טעמים למה קטן פסול לעדות, א. שדורשים 'ועמדו שני האנשים' (דברים יט, יז) - ולא קטנים, ב. משום שעדות קטן הוא עדות שאי אתה יכול להזימה, שכן קטן אינו בן עונשין, ואי אפשר לקיים בו כאשר זמם. עכ"ד רש"י.

והקשה רבי עקיבא איגר, שבגמ' (בבא בתרא קנה:) מפורש כטעמו הראשון של רש"י שקטן פסול לעדות משום שנתמעט מועמדו שני האנשים, ולמה באמת הוצרכה התורה

למעט את הקטן, והרי פשוט הדבר שפסול לעדות מסברא, וכטעמו השני של רש"י שהוא עדות שאי אתה יכול להזימה *.

לאור קושיא זו טרח רבי עקיבא איגר למצוא אופנים שבהם אין צריך שהעדויות תהיה יכול להזימה, ומשום זה צריך למיעוט של 'האנשים' ולא קטנים * . וכתב, שיש נפקא מינה בזה לענין עדים המכחישים עדים ראשונים, שבזה אין צריך שיוכלו להזימן, שכן עדים אלו לא רצו לחייב שום דבר על ידי עדותן, אלא רצו לפטור את האיש שהעידו עליו הכת הראשונה, ולכן לא שייך בזה יכול להזימה. וכתב שם עוד, שגם אין נותנים מלקות לעדים אלו, 'דלא שייך בזה לא תענה ברעך, דהא לא העידו כלל על רעהו להפסידו בשום דבר', ולכן בזה צריך פסוק למעט שקטנים פסולים גם לעדות כזו. וכן נפקא מינה לענין עדות החודש, שגם בזה לא שייך לא תענה ברעך, ולכן אין צריך שתהיה יכול להזימה, ולכן צריך מקור לפסול קטנים מ'האנשים' *.

מתוס' בכתובות מוכח שיש לא תענה בעדות החודש

אולם מתוך דברי התוס' (כתובות כא: ד"ה הנח) מפורש שלא כדברי רבי עקיבא איגר, שגם בעדות קידוש החודש צריך שתהא עדות שאי אתה יכול להזימה, שכתבו על מה שמבואר בגמ' שם שבעדות החודש שהוא דין דאורייתא הדין הוא שאין עד נעשה דיין. וכתבו התוס' לבאר בשם יש מפרשים הטעם שאין עד נעשה דיין, 'משום דבעינן עדות שתהא יכול להזימה, ואם העדים נעשו דיינין עדות שאי אתה יכול להזימה היא, שלא יקבלו הזמה על עצמן, עכ"ל התוס'. עיין שם שדנו בדברי היש מפרשים. אבל על כל פנים מבואר

א. אבל בעדות של ממון ודאי יש בו לעולם משום לא תענה, שכן אף אם העידו להכחיש את העדים המחייבים ולפטור את החייב ממון בשקר, מכל מקום נמצא שחייבו את הזכאי, שזה שהיה צריך לקבל את כספו לא יקבל מחמת העדות, והרי הפסידו בזה לחייבים, וודאי הוא בכלל לא תענה 'ברעך'.

ב. ראה עוד בגליון הש"ס (בבא קמא שם) מה שכתב רבי עקיבא איגר לבאר, למה באמת לא הביאו הגמ' בבבא בתרא שם את הטעם משום עדות שאי אתה יכול להזימה.

ג. בתחילת דבריו רצה רבי עקיבא איגר לומר שם נפקא מינה בזה, בעדות על כהן שהוא בן גרושה וכן חלוצה, או בעדות לחייב גלות, שבזה מבואר בתחילת מכות (ב.) שלא שייך בזה 'כאשר זמם', ולכן לא שייך בזה הטעם לפסול קטנים משום עדות שאי אתה יכול להזימה, שכן בעדות כזה אין צריך שתהא יכול להזימה, ולכן צריך הלימוד מ'האנשים'. אלא ששוב כתב שהדבר תלוי בשני תירוצי התוס' (שם ד"ה מעידן) עיין שם, שאכן לתירוץ השני אין צריך בעדות בן גרושה שתהא יכול להזימה, אך לתירוץ הראשון גם עדות זו נחשבת לעדות שאי אתה יכול להזימה, ש'כיון דלוקין הוי כאשר זמם'. ולכן כתב רע"א נפקא מינה בעדי הכחשה או עדות קידוש החודש, שבזה לא שייך כלל לדעתו יכול להזימה, שגם מלקות אין בזה וכדלהלן.

ד. וראה עוד במנחת חינוך (מצוה ד אות יג) שדן בדבר זה, האם צריך בעדי קידוש החודש שיהיו יכולים להזימה, והוא רצה לתלות הדבר בשני תירוצי התוס' במכות המובא בהערה הקודמת, שלתירוץ הראשון צריך עדות שאי אתה יכול להזימה, אך לתירוץ השני אין צריך בעדות החודש עדות שתהא יכול להזימה כמו בעדות בן גרושה.

כדבריהם בפירוש, שגם בעדות קידוש החודש צריך שתהא עדות שאתה יכול להזימה, ודלא כרע"א.

מתוך דברי התוס' אלו מבואר גם, שגם עדות קידוש החודש הוא בכלל לא תענה ברעך, שכן אם יש בזה דין עדות שאתה יכול להזימה, על כרחך שיש בזה משום לא תענה, שהרי כאשר זמם לא שייך בקידוש החודש, ועל כרחך שמה שצריך שתהא יכול להזימה הוא משום לא תענה. וכן כתבו המנחת חינוך (מצוה ד אות טז) והקובץ שיעורים (כבא בתרא אות שכח) לדייק מדברי התוס' אלו¹. וצריך לומר לפי זה, ש'ברעך' הוא לאו דוקא, אלא לרווחא דמילתא, אבל באמת גם עדות שאינו להפסיד לחבירו הוא בכלל לאו זה.

דעת הצמח דוד שכ"ל מעיד שקר הוא בכ"ל לא תענה

גם בצמח דוד (לבעל המקדש דוד, על שו"ת רע"א שם) האריך לחלוק על רבי עקיבא איגר, ולהוכיח שגם בעדי הכחשה וגם בעדות החודש יש משום לא תענה וצריך שתהא יכול להזימה. שכן בגמ' שבועות (ז:): מפורש, שלדעת רב חסדא שתי כתי עדות המכחישות זו את זו נפסלים שניהם לכל עדות שבעולם, וכפי שאמר שם: 'בהדי סהדי שקרי למה לי'. ואם כדברי רע"א למה יפסלו לעדות, והרי הטעם שהמעיד שקר נפסל לעדות מבואר בגמ' (בבא קמא עב:), 'מההיא שעתא דאסהיד הוה ליה רשע, והתורה אמרה (שמות כג, א) אל תשת רשע עד'. ומאחר שעדי ההכחשה לא עברו על איסור לא תענה, אינם רשעים, ולא שייך לפסול אותם לעדות. עיין שם שהאריך מאד בזה.

וגם לדעת רב הונא (שבועות שם) ששתי כתי עדות המכחישות זו את זו 'זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה', כתב הצמח דוד שעדיין יש עליהם איסור לא תענה, שאף שאין עדי ההכחשה נפסלים מאחר שמעמידים אותם על חזקתם, מכל מקום מאחר שאם יאמינו בית דין לעדותם נפסלים העדים הראשונים לעדות, יש עליהם לאו של 'לא תענה', שלא תענה אינו תלוי אם בית דין מאמינים לעדותם או לא, אלא האיסור הוא שלא להעיד עדות שקר בחבירו, וכל שיש להגדתם תורת עדות הרי העידו עדות שקר בחבירו. עיין שם.

אף על מה שכתב רבי עקיבא איגר שעדי קידוש החודש אין בהם משום לא תענה ואין צריך בזה עדות שאתה יכול להזימה, חולק הצמח דוד. וכתב, שאף שמסברא היה נראה כן, שכן עדי קידוש החודש לא רצו בעדותם להפסיד לשום

אדם, ולא שייך בזה לא תענה 'ברעך', מכל מקום בגמ' (שם מה.) מפורש שגם עדים שהעידו שקר בקידוש החודש נפסלים לעדות¹, ועל כרחך שעוברים על לאו ד'לא תענה', שאם לא כן לא היו נפסלים לעדות.

לאור דברים אלו מסיק הצמח דוד, שצריך לומר שמה שכתוב 'ברעך' הוא לאו דווקא, ואין הכונה דווקא באופן שמפסיד לחבירו, אלא כל שמעיד עדות שקר עובר על לא תענה, וגם בעדות קידוש החודש, ודלא כרבי עקיבא איגר.

דברי הרמב"ן בואתחנן שגם כשאינו מעיד לחייב חבירו עובר בלא תענה

עוד יש לציין לדברי הרמב"ן בפרשת ואתחנן, שכתב על הפסוק (דברים ה, טז) 'לא תענה ברעך עד שוא' בזה הלשון: 'לאסור להעיד על חברו אפילו דבר שאינו כלום ולא יתחייב בו כלום בבית דין, כגון אמר פלוני ליתן לזה מנה ולא קנה מידו, כי שוא דבר בטל', עכ"ל. מבואר מדבריו חידוש עצום, שלא תענה כולל גם כשאינו מפסיד לחבירו ממון, וגם כשאין שום משמעות לעדותו, אלא מעיד סתם דבר שקר בענין חבירו, שגם זה בכלל לא תענה. ומדייק כן מהלשון 'שוא', שהוא לחינם. ודבר זה לא מצינו אף בדברי הצמח דוד, שכן אף לצמח דוד פשוט הדבר שאף שאין צריך הפסד ממון, מכל מקום לא תענה לא נאמר אלא באופן שיש משמעות לעדותו, כגון עדות החודש וכדומה, אבל לא במעיד לחינם.

אך בדבריו מבואר, שגם הוא פירש 'ברעך' שמעיד על חבירו דווקא, אלא שהאיסור כולל גם באופן שחבירו לא יתחייב בבית דין מחמת עדות זה. ויש לעיין בכונת דבריו².

דעת התשב"ץ שעדות החודש הוא עדות להוציא ממון

אמנם בין מדברי רבי עקיבא איגר ובין מדברי הצמח דוד מבואר שנקטו בפשיטות, שעדות החודש אינו נחשב עדות להפסיד לחבירו, אלא שנחלקו אם לא תענה הוא גם על לאו שכזה.

איברא שמצינו לאחד מן הראשונים, והוא בשו"ת התשב"ץ (ח"א סי פד), שמונה שם בתשובה הרבה מקומות

שמצינו שהתורה האמינה לעד אחד, ואחד מהם הוא בקידוש החודש, שאף שבכל עניני קידוש החודש צריך כל דקדוקי עדות, מכל מקום מבואר בראש השנה (כב:): שעד אחד נאמן לומר שקידשו בית דין את הירח.

ה. כאמור בהערה הקודמת המנחת חינוך תלה ענין עדות שאתה יכול להזימה בקידוש החודש בשני תירוצי התוס' במכות, וכתב המנחת חינוך כאן לפי זה, שלפי התירוץ השני בתוס' שאין צריך עדות שאתה יכול להזימה, צריך לומר טעם אחר למה אין עד נעשה דין, ואי אפשר לומר כדברי התוס' בכתובות שהוא משום שצריך עדות שאתה יכול להזימה.

ו. שהקשו שם בגמ' על דברי רב חסדא הסובר שעדי הכחשה נפסלים לעדות כנ"ל, מברייתא גבי עדות החודש 'אחד אומר גבוה שתי מרדעות ואחד אומר שלש עדות קיימת, אחד אומר שלש ואחד אומר חמש עדותן בטלה, ומצטרפין לעדות אחרת', ואם אין מקבלים עדות מעדי הכחשה למה מצטרפים לעדות אחרת, עכ"ד הגמ'. ואם לגבי עדות החודש אין משום לא תענה, ואין נפסלים לעדות מה מקשה משם. אלא על כרחך שלא תענה נאמר על כל העדויות וגם על עדות החודש.

ז. וראה עוד מה שכתב הרמב"ן בספרו האמונה והבטחון (פרק ט) לבאר לא תענה 'ברעך' בדרך אגדה, שהכונה על הקדוש ברוך הוא, שכל העובר על מצוותיו כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. עיין שם.

והקשה הרב השואל שם על התשב"ץ, שמה שמועיל שם עד אחד הוא, משום שקידוש החודש אין בו משום הוצאת ממון, והשיב לו הריב"ש: 'איברא דבקיודש החודש איכא אפוקי ממונא וכו', שאם נתן ראובן מתנה לחבירו על תנאי שיעשה לו דבר פלוני ביום שנקבע ראש חודש, יש בזה אפוקי ממונא אם עשאו באותו יום שהעיד זה שקידשו בית דין את החודש'. והביא שם עוד מהירושלמי (סנהדרין פ"א ה"ב), שמבואר שהיו מאיימין על עדי קידוש החודש ואומרים להם, 'הו יודעין כמה עדות יוצא מפיתכם, כמה שכר בתים יוצא מפיתכם', הרי שעדות קידוש החודש יש בו משום הוצאת ממון. ע"כ דברי התשב"ץ.

לפי דברי התשב"ץ אלו אין שום מקום למחלוקת רע"א והצמח דוד, אם עדות קידוש החודש הוא בכלל לא תענה, שכן לדעתו גם עדות קידוש החודש הוא עדות להפסיד ממון, ולכן אף אם נאמר ש'ברעך' הוא דווקא, מכל מקום גם עדות החודש בכלל.

בדעת הרבינו בחיי שלא תענה הוא גם בעדות על גוי

מאחר שהזכרנו את מחלוקת האחרונים בענין לא תענה 'ברעך' עד שקר, אם הכוונה דווקא לעדות שמפסיד לחברו ממון, יש לציין לדברי רבינו בחיי (כאן) המחודשים, שכתב שהתורה נקטה לשון 'ברעך' ולא 'באחיך', משום שאיסור זה של עדות שקר הוא אפילו על העכו"ם, שאסור לישראל להעיד עדות שקר על עכו"ם. ו'אחיך' ממעט עכו"ם, כפי שמצינו (בבא מציעא ע"א). לענין ריבית, שדרשו 'לא תשיך לאחיך' (דברים כג, ב) ולא לעכו"ם, וכן לענין השבת אבידה דרשו (בבא קמא ק"ג), 'לכל אבידת אחיך' (דברים כב, ג) שאבידת עכו"ם מותרת. מה שאין כן 'ברעך' כולל גם עכו"ם, וכמו שמצינו במצרים (שמות י"א, ב) וישאלו איש מאת רעהו, והכונה להמצריים. ע"כ דברי הרבינו בחיי.

אולם דבריו מחודשים מאד, שלפי הידוע גם 'רעך' הוא מיעוט לעכו"ם, וכמו שמצינו בבא מציעא (פ"ג): 'בכרם רעך ולא בכרם נכרי. ואף הרבינו בחיי עצמו בפסוק שציין כאן וישאלו איש מאת רעהו', כתב כן בפירושו, שרק שם הכוונה למצריים, אבל לאחר מתן תורה 'רעך' היינו ישראל דווקא. וזה לשונו: 'מה שהזכיר לשון רעהו ורעותה, יראה לי שקודם מתן תורה היו כל הבריות חברים כאחד, אבל לאחר

מתן תורה, שהחזיר הקדוש ברוך הוא את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שקבלוה ישראל, יצאו כל האומות מן האחרונה והריעות, ונשאר השם הזה בעם ישראל בלבד, שנקראו אחים ורעים למקום, הוא שכתוב (תהלים קכב, ח) למען אחי ורעי, עכ"ל.

הרי לנו לכאורה סתירה בדברי הרבינו בחיי, האם 'רעך' אחר מתן תורה הכוונה דווקא לישראל או גם לעכו"ם, וממנו נגזר הנידון האם איסור לא תענה הוא גם בעדות על עכו"ם או על ישראל בלבד. וצריך עיון.^ט

פסק החת"ם אם מועיל עדות ישראל על הגוי

שוב מצאתי דבר פלא בספר עטרת חכמים להברוך טעם (חלק השו"ת, ח"מ סי' יד), שהתכתב שם באריכות עם החתם סופר בכמה ענינים, ואחד מהם הוא בענין קנין שטר בגוי. ובסוף התשובה העתיק את תשובת החתם סופר אליו בענין זה, וכתב שם בתוך דבריו: 'ואני נבוך אי עדות ישראל מועיל על עכו"ם, כי לא תענה ברעך כתיב, עכ"ל.

מבואר מתוך דברי החתם סופר, שאם כוונת 'ברעך' הוא דווקא לישראל ולא לעכו"ם, אם כן גם לא יועיל כלל עדות ישראל על עכו"ם. ומשמע שנקט החתם סופר, שכל דין עדות שתועיל שייך רק באופן שיש בזה האיסור שלא להעיד בשקר.

והדברים טעונים ביאור, מה ראה החתם סופר לקשר בין הדברים, שלכאורה יש לומר שאף אם איסור לא תענה לא שייך במעיד עדות שקר על עכו"ם, מכל מקום עצם עדות ישראל על הגוי ודאי מועילה, ומנין לנו לכרוך בין נאמנות התורה לעדות לאיסור של לא תענה. ופשטות הדברים אינו כן, אלא אף אם אין איסור לא תענה, מכל מקום מועיל עדות. וכן מוכח לכאורה מזה שצריך למעט קטן מעדות מ'האנשים' וכו"ל, אף שהקטן אינו מחויב במצוות, ואינו בכלל לא תענה, הרי ששייך עדות אף אם אין איסור לא תענה. והשם יאיר עינינו.^ט

על כל פנים פשטות הדברים הוא, ש'רעך' הכוונה דווקא לישראל ולא לעכו"ם, כמו בכל התורה כולה. ולכן המעיד עדות שקר על הגוי אינו עובר בלאו זה, ודלא כרבינו בחיי. וכן כתב המנחת חינוך (מצוה לו אות יב) בפשיטות.

ח. ואין ליישב את כוונת הרבינו בחיי, שמה שכתב ש'ברעך' כולל גם עכו"ם, היינו דווקא בשעת מתן תורה, מאחר שעד אז עדיין היו בריעות עם הגוים, וזה הכונה 'ברעך', גם אלו שהיו 'רעך' עד עכשיו, והיינו עכו"ם. שכן הוא עצמו כותב כאן, שאם היה כתוב 'באחיך' היינו ממעטים את העכו"ם, הרי שבשעת עשרת הדברות כבר לא היו ישראל באהוה ובריעות עם הגוים. ועל כרחך שסובר ש'רעך' לעולם הכונה גם לעכו"ם, וזה סותר מה שכתב בפרשת בא כנ"ל.

ט. ראה בכלי חמדה (יתרו את ט) שהארץ בדברי הרבינו בחיי. ובסוף דבריו רצה לומר שאולי לא נתכוון הרבינו בחיי אלא לגר תושב, דהיינו שקיבל עליו שבע מצוות, ודווקא הוא בכלל 'רעך' ולא שאר עכו"ם. אך פשטות לשון הרבינו בחיי אינו מורה כן.

י. מצינו כעין סברת החתם סופר לקשר בין נאמנות עדות לאיסור לא תענה, בקהלות יעקב (בבא קמא ס"ב כה אות ב), שכתב לבאר הטעם שלא לקבל עדות של שטר שיש בו ריבית, אף אם העדים לא נפסלו אלא לאחר מעשה העבירה, (עיין קצות החשן ס"ב נב ס"ק א), משום שכל נאמנות עדים הוא מטעם חזקת כשרות, שלא נחשדו עדים להעיד שקר ולעבור על לא תענה, אבל כאן שממה נפשך עברו עבירה אחת, או עדות שקר או לא תשימון, שוב אין להשתמש בחזקת כשרות של העדים, ולמה נחליט שהעידו אמת ועברו על לא תשימון, הרי יתכן שהעידו שקר ועברו על לא תענה ולא על לא תשימון. ע"כ דבריו. וגם על דבריו יש לתמוה לכאורה כנ"ל, שאם כן שנאמנות עדות תלויה בלא תענה, למה צריך לטעמים שאין קטן כשר לעדות. וצ"ע.

יא. גם המשך דבריו של החתם סופר טעון ביאור, שכתב שמאחר שישראל אינו מעיד על גוי, אם כן קשה למצוא שטר של גוי, שמי יעיד על עדים עכו"ם. עיין שם. ולא ברור כוונתו בזה.

אך מסברא היה נראה באמת לומר שאיסור לא תענה שיין גם במעיד על גוי, שמאחר שהאיסור הוא עדות שקר, מה לי מעיד על ישראל מה לי מעיד על גוי. אלא שקשה לומר כהרבינו בחיי, שכן 'רעך' בכל התורה הכוונה רק לישראל וכנ"ל. ואולי לפי הצמח דוד שכתב ש'רעך' לאו דווקא, לענין שאין צריך הפסד ממון דווקא, יתכן שהוא הדין לענין זה, ש'רעך' לאו דווקא ישראל, אלא הוא הדין גוי.

לא תחמוד בחימוד מגוי

גם לענין לא תחמוד כתבו השלחן ערוך הרב (או"ח סי' תמ קונטרס אחרון אות יא) והמנחת חינוך (מצוה לח אות ח) בפשיטות שלא שייך אלא בחומד מישראל, אבל החומד מגוי אינו עובר על

לא תחמוד, משום שכתוב 'רעך' למעט גוי. אך הפרי מגדים (או"ח סי' תרד מש"ז ס"ק א) בענין המעשה של החייט בערב יום הכפורים המובא בבית יוסף (שם) כתב בתוך דבריו, שיש להסתפק האם יש איסור לא תחמוד מגוי.

יתכן לומר שהצד לאיסור חימוד גם מגוי, הוא כמו שכתב הרבינו בחיי לענין לא תענה, ש'רעך' כולל גם עכו"ם. אם כי יש מקום לחלק, שאולי רק ב'לא תענה' שעצם האיסור הוא העדות שקר, יש לומר שאין חילוק אם משקר בעדות ישראל או בעדות גוי, שבשניהם שיקר, ולכן סובר הרבינו בחיי ש'רעך' כאן כולל גם עכו"ם, אבל לא תחמוד שהוא איסור בין אדם לחבירו, יתכן שגם לרבינו בחיי אין האיסור אלא מישראל ולא מגוי. ויש לעיין בזה.

תמצית הדברים:

- ✪ ספק אם איסור לא תענה הוא דווקא בעדות להפסיד ממון. ונפק"מ לכאורה בעדות החודש ועדי הכחשה וכיו"ב.
- ✪ דעת רע"א שהאיסור הוא רק כשמפסיד לחברו. ובזה מבאר מה שצריך פסוק למעט קטן, שהוא לאופן שא"צ עדות שאתה יכול להזימה.
- ✪ מתוס' בכתובת מוכח שגם לעדות החודש צריך עדות שאתה יכול להזימה.
- ✪ דעת הצמח דוד ש'רעך' לאו דוקא, וכל מעיד שקר עובר בלא תענה.
- ✪ ברמב"ן מבואר שעדות על חברו אף כשלא היה מחייבו הוא בכלל לא תענה ברעך עד שוא.
- ✪ לתשב"ץ עדות החודש הוא להוציא ממון. לפי זה הוא ודאי בכלל האיסור.
- ✪ דעת רבינו בחיי שגם גוי בכלל 'רעך'. וסותר דברי עצמו בזה.
- ✪ חת"ס מצדד שאולי אין עדות ישראל לגוי כלל משום שאין איסור לא תענה.
- ✪ בפשטות אין לא תענה בעדות לגוי. וכ"כ המנ"ח. ואולי לצמח דוד 'רעך' לאו דווקא גם לענין זה.
- ✪ לשועה"ר ומנ"ח אין לא תחמוד מגוי. ופמ"ג מסתפק. ויש מקום לחלק בין לא תענה ללא תחמוד בזה.

ברכת מזל טוב נאמנה לידידנו החשוב

הרה"ח ר' מאיר כהן שליט"א
לרגל שמחת נישואי בנו

החתן החשוב והנעלה
שלום הכהן נ"ו

ביום ד' הבעל"ט בעיה"ק ירושלים

ברכת מזל טוב נאמנה לידידנו החשוב

הרה"ח ר' שלום שכנא ענגעל שליט"א
לרגל שמחת ליבו בנישואי בנו

החתן החשוב והנעלה
העניך נ"ו

ביום ב' הבעל"ט בעיר בית שמש

סימן טוב ומזל טוב יהא לנו ולכל ישראל

הנני לשגר ברכת מזל טוב נאמנה, לידידנו החשוב והנעלה אשר ידיו רב לו בשמירת והוצאת אלפי שיעורי מורינו שליט"א וכן על עמידתו ונשיאת העול של שיעורי ליל שישי שנים רבות, מגדולי מרביצי תורה רבות בשנים, ה"ה

הגה"ח רבי **יצחק אייזיק מנהיים** שליט"א

לרגל שמחת אירוסית בתו החשובה תח"י

עב"ג החתן היקר והמצויין

הבה"ח **שמחה אשר צימרמן** נ"ו

ויהו רצון שיזכו לרוות מהם ומכל יוצאי חלציו רוב נחת דקד' וכל

טוב באין מחסור כל

המברכים מעמקא דליבא

חברי המכון

ג"א מצטרף ידיך ישראל פריעדמאן